

NOVI

KULTURNI VESTNIK

ŠTEV. 5. I. LETNIK

IZDAJA VIŠJI KULTURNI SVET V TRSTU

... V TRSTU, DNE 5. JUNIJA 1919 ...

NJIVA

IZHAJA VSAK ČETRTEK. NAROČNINA: ČETRRTLETNA 7 L^h,
POLLETNA IN CELOLETNA SORAZMERNO □□ POSAMEZNA
ŠTEVILKA 60 ST. □□ UREDNIŠTVO IN UPRAVNIŠTVO: TRST,
ULICA MADONNINA 15, II. TELEFON 15-70 □□ IZDAJA ZA
„VIŠJI KULTURNI SVET“ IN ODGOVARJA ZA UREDNIŠTVO
IVAN REGENT □□□ TISKA TISKARNA EDINOST V TRSTU

VSEBINA

- MARIJA KMETOVA: GOLOBOVI (Dalje) — Stran 65.
J. RIBIČIČ: SPOZNANJE — Stran 67.
IGO GRUDEN: V BREGU POD NABREŽINO (PESEM) — Stran 68.
PRI SVETEM KRIŽU (PESEM) — Stran 69.
FERDO KLEINMAYR: PROLETARIJAT IN ŠOLA — Stran 69.
PASTUŠKIN: MILI DOM (PESEM) — Stran 74.
J. PAHOR: SOCIJALIZEM IN KNJIŽEVNOST — Stran 77.
PASTUŠKIN: MOŽU S PROGRAMOM (PESEM) — Stran 76.
DR. LAVO ČERMELJ: O SOLNČNEM MRKU 29. MAJA t. l. —
Stran 78.
PREGLED: KNJIŽEVNI — ŠOLSKI — GLEDIŠKI — UMETNIŠKI —
LITERARNI — GOSPODARSKI — SOCIJALNI — Stran 78, 79, 80.

LISTNICA UREDNIŠTVA

V „Pregledu“ 4. štev. naše „Njive“ je bil stavek nekoliko zalomljen, tako da je zašel „glediški pregled“ med poročilo o novih slov. knjigah. Popraviti je tudi v naslovu poročila o slov. knjigah datum, in sicer v smislu: „od 1. novembra 1918. do 10. maja 1919. in ne: od 1. novembra 1918. do 10. oktobra 1919.“

G. pisatelj črtice „Poset“, ki je izšla v 1. štev. „Njive“ pod skupnim naslovom „Pogovori“, naš cenjeni sotrudnik dr. Ivo Šorli, nas opozarja, da popravimo v omenjeni številki na strani 2. v koloni 1., vrsti 28. besedo „poniževalno“ v „pomirjevalno“, kakor beremo tudi v rokopisu, ker bi bilo pravo umevanje nekoliko otežkočeno. Radi ustrezemo. Dalje nas prosi, naj isti črtici na 3. strani, v 1. koloni, v 9. vrsti odspodaj navzgor o š m o besedo nadomestimo s tremi pikami in to — da ne bo „pohujšanja“. Žal, tega ne moremo več storiti, ker je beseda že natisnjena, in ker — še nismo zabredli tako daleč v „dolino šentflorjansko“, da bi priredili n. pr. novo izdajo recimo Župančičevo in sicer takole:

Kdo v... zdaj se tvoji...
...? i. l. d.

Nič koncesij, g. doktor, temveč pišite, in mi bomo z veseljem ponatisnili. „Pohujšanje“ in ... prepustimo kritiki. Da ste nam zdravi! —

MARIJA KMETOVA:

GOLOBOVI

(Dalje)

BOŠ videl potem čebelice, ko ne bo nikjer nič več, ko bo vse zadolženo! Ti sam si ves v dolgovih. Otrok je sedem. Oh Cene, ti pa tako brezskrbno trosiš denar po gostilnah! Ne vem, ali kaplan tebe zapeljuje, ali ti njega. Ali sta oba tako neumna? Kar ušla bom. Če bi ne bilo otrok, kje bi že bila!»

»No, in jaz?« je dejal Cene. »Če bi ne bilo otrok, tebe tudi ne bi gledal! Hej, gospod bi bil, kakšen gospod! Minister! Da, lahko.«

»O da — minister pa! Prav tebe bi iskali.«

»No, kaj nisem morda postaven fant?«

»Oh, molči rajši in pojdi spat! Glej, otroci se bude!«

»Spat —? Kadar jaz hočem, takrat grem spat. Zaradi Anice sem hotel reči! Doma naj ostane. Ne dam je v šolo, kakor sem rekel. Ročnega dela naj se nekaj nauči, da ne bo tako neumna. Pa kuhati in takih ženskih del.«

»Je ne daš v šolo?« je vzkliknila Manca. »Za božjo voljo, praviš, da si učen in razumen, pa tako govoriš! Punca ima tako veselje! Sama se uči, ti ji nič ne pokažeš! In dobro že zna. In klavirja se tudi uči. Samo enkrat si ji bil pokazal, zdaj se uči pa kar sama dalje. In zdaj? Ne v šolo!«

»Ne in ne!« je zavpil Cene. »Ženske so za dom in ne za šolo! Misliš, da bi se punca učila morda? Aha, kdor bi to verjel! Za fanti bi gledala! Pa neumnosti uganjala! Še kako darilo bi mi prinesla lahko. Živo aro. Živ spomin študiranja!«

»Tepec!«

»Seveda, tepec. Ti nič ne veš, Manca. Kaj ti veš, kaj so mesta!«

»No, saj imamo znance v Ljubljani. In na jesen pojde lahko tudi Tine v gimnazijo. Dva bosta. Bolje bo,« je oporekala Manca.

»Da, da. Lepo govoriš. Ali punca že najde pota, da uide. Ne pomaga sto znancev, ne sto bratov. Razvita je punca. Pametna. Zato pa ji preti temvečja nesreča,« je modroval Cene. Potem je nadaljeval:

»Jaz že vem, kaj govorim. Punca ne gre v šolo. Brglezov Tone — hm, lepo posestvo ima. Za Anico gleda. Da, da, to bi ne bilo napak!«

»Ne nori vendar! Saj je stara šele štirinajst let!« je rekla Manca.

»No? Tri leta, štiri, lahko počakamo. Potem pa. Ha! — Tone bi jo rad! Kar požira jo z očmi.«

»In to ti ugaja?«

»No, zakaj ne? Saj je vendar moja hči! In Brglez ima denar.«

»Pijanec je oče. Po cele tedne ga ni domov. Popiva okrog. Sin ne bo dosti bolji. Kar je bil pri vojaki, tisto mu ni koristilo,« je dejala Manca in odložila otroka. Cene pa se je le smehljajal in gledal v duhu vse neizmerno bogastvo, ki ga še doseže.

»Že vem! Že vse vem, kako bo! Kar molči, Manca! Še hvaležna mi boš. Gospa boš. Vsa v svili in žametu. In jaz! To šele, to!«

»Da, da, Cene! Pojdi spat!« je vzdihnila Manca.

Cene se je jel razpravljati.

Že zelo pozno je bilo, ko je ugasnila luč v učiteljevem stanovanju.

* * *

Polonca pa ni zatisnila očesa to noč. Ni bilo toliko ljudi, da bi ne bila imela časa. Še pred polnočjo so se bili razšli. Pa Polonci je rojilo toliko mučnih misli po glavi. Premetavala se je po postelji in vzdihovala je in ječala. Kaplan ji ni dal miru. Vedno ji je bil v mislih. Videla ga je veselega in prijaznega. Videla ga je, kako jo je pogledal, kako govoril, ji stisnil roko. Njegov beli obraz jo je omamljal, njegov glas božal in jo vabil nekam, nekam daleč. Daleč v sinje daljave. Tam, da tam je sreča vseh sreč. Ona z njim sama; z gospodom.

»Oh!« je zavzdihnila in pokrila obraz. Izdelane, žilave in žuljave roke so drhtele. Vse telo je drgetalo. In sama ni vedela in sama ni čutila, kdaj in kako je polglasno zaklicala:

»O Tomaž! Ti moj ljubi!« Nekaj hipov je onemela, vsa prevzeta ljubezni in sreče. Ne nadoma pa je poskočila in sedla.

»Tomaž? Kaj ni to gospod? Duhovnik? Kaj ni to namestnik Kristusov? O, jaz grešnica!« Zamolklo je ječala in gledala v temo. Videla je kaplana pred oltarjem, v čipkasti mašni srajci in svilenem, rožastem mašnem plašču. Roke ima razprostrte in poje: »Gloria in excelsis deo!« O, kako je lepo zapel Tomaž Gregorin! Kakor struna je zvenel njegov glas — — —

In zopet. Gre od vernika do vernika in deli sveto hostijo. Ves v svetosti žari njegov obraz. Polonca se strese. In oznanja Kristusov nauk in govori ljudem. Lepo je pridigoval kaplan —

»O, in vse to, vse to je on, ki ga ljubim!« je vzdihnila. »O moj Jezus, reši me!« Vročje je molila in se trkala na prsa. Polagoma so ji odšle misli od molitve in je zopet mislila na kaplana. Ustnici sta drhteli v molitvi, a misli so bile daleč proč.

Ni ji šlo v glavo, kako more biti duhovnik Tomaž, oni Tomaž, ki mašuje, obhaja, pridiguje in govori o Kristusu Izveličarju; da more biti ta kaplan iz cerkve in izpovednice isti, eden in isti človek, oni Tomaž, ki jo gleda tako vroče. Oni Tomaž, ki tako lepo govori z njo, rad pije in prigrizuje belo povalnico. In je povsem tak, kakršni so drugi moški. Le lepši je, nežnejši. In to vse, to je ena in ista

oseba? Ali ne greši duhovnik Tomaž, če jo gleda vroče oni drugi Tomaž? In jaz, li ne grešim, če ga ljubim? Saj je obljubil večno čistost! In vendar ga mikajo ženske! Kako to?

»O, Marija — ti mi pomagaj!« Solze so ji polzele izza prstov, grenke solze. Ihtela je glasno v obupnem joku. »O, —« je ječala, »ko bi vsaj potožila lahko komu to svojo bôl! Ko bi živeli še mati! Oh, mati! Kaj bi rekli, ko bi vi vedeli! Ko bi vi vedeli — — —«

Bolj in bolj je jokala. Nerazrešna uganka je zijala vanjo kakor črna pošast. Tiho je šepetala:

»Če ga ljubim, kaj morem zato? Če je duhovnik in je ljubezen pregrešna, kaj morem zato? Jaz ga ljubim, če je prav ali ni prav, ljubim ga!« je slednjič vzkliknila. Samo za hip. Že se je stresla in skočila kvišku. Zopet je zadremala. Tedaj jo je prebudil petelinov klic.

»Moj bog, jutro je že!« Skočila je iz postelje, se oblekla in odhitela v kuhinjo. Nekdo je že trkal in zahteval tobaka. Delavci so prihajali po žganje. Polonca je vsa zmedena hodila okrog. Kakor ubita in razpaljena je bila. Vrtelo se ji je v glavi in komaj se je držala pokoncu. Pa kaj, delo ni počakalo! Hitela je, kljub bolestim; delala je in delala. Krog poldne pa se je čutila boljšo in mislila je: »Noč ima svojo moč.« A v srcu jo je peklo bolj, kot kdaj prej.

(Dalje prih.)

ZAPLENJENO

SPOZNANJE

I.

ZUNAJ je bila noč. Na šipe so padale drobne kaplje, se zableščale in zdrsnile navzdol. Veter je bil odnekod prinesel vel, moker list in ga prilepil na okno. Vetrnice so škripale, cvilile, kakor žalujoč pes. Od stropa sredi sobe je visela starinska nočna luč, z okraski iz železa. Skozi barvana, debela stekla je trepetal mal plamen, se dvigal in se krajšal, kakor bi se bal umreti, in svetloba, ki jo je luč razširjala po sobi, je ustvarjala sence, ki so vse živele.

Matija Križnič je dvignil glavo in se ozrl v luč in v sence.

»Kakor večna luč,« je zamrmral in se zopet zaril v fotelj.

Na drugem koncu ob temni steni je stala bolniška postelj. Od tam je zastokalo in grajoč glas je napolnil sobo.

Matija se je prijel za glavo in dvignil pogled. V majhni postelji med blazinami je ležala mala Mašica in težko hropela. Njeno izsušeno telesce se je zvijalo in njena drobna prsa so se krčevito napenjala, da bi se rešilo tistega, ki se je trdovratno in neprestano plazilo do grla in dušilo. Bolne oči so se trudoma odprle in pogledale v levo, kakor bi prosile pomoči.

Ob postelji je sedela otrokova mati. Njene oči niso bile nič manj mrzlične in preplašene od otrokovihi. Sklonila se je nad Mašico in z belo ruto v desnici čakala, da se prikaže na bolnih, razjedenih ustnah, tista siva, s krvjo pomešana pena; prste leve roke pa je krčevito tiščala v ustah in grizla vanje.

Še enkrat so se mala prsa dvignila. Zahreščalo je, zastokalo. Naglo dihanje se je polagoma umirilo in otrok je trudoma zamižal.

Matija se je zvil v fotelju na kup in si z obema rokama zamašil ušesa. Bilo mu je, kakor bi bilo to hropenje otroka in materin obup izključno le zaradi njega tu — — Otroku je bil dal življenje in njo je on nase navezal. Spočel je otroka ne da bi vedel, kaj mu bo dal jesti, ne kje mu bo postlal, ko pride; navezal je njo nase, dobro vedoč, da zamenja fotelj s trdim slamnatim stolom.

Matija Križnič je bil umetnik. Že ko se je pred osmimi leti napravljval v tujino na slikarsko akademijo, se mu je pridružilo dekle in šlo z njim.

»Marija,« ji je tistikrat dejal. »Ne hodi, kruh v tujini je trd in tista podpora, ki jo bom dobival od doma, bo komaj za zajtrk. Ostani! Lep dom imaš, zakaj bi ga zametavala! Prokleli bi te starši, če bi odšla!«

»Kaj mi bo dom, če ne bo tebe v njem?« je odgovorila Marija. Poslovila se je od doma, prenesla vse grožnje in kletve staršev in odšla z njim.

Prišli so dnevi pomanjkanja. Marija je dneve prešivala, se mučila do popolne utrujenosti in skrivala vso bedo pred njim. Ko se je vračal iz akademije, ga je pojčič sprejela.

Vse vsakdanje skrbi so mu ostale prikrite, dokler ni prišel čas poroda. Ko je legla, se je pa vse prevalilo nanj. Bilo je treba tega in onega in on je obstal sredi ulice in ni vedel, kje bi vse to dobil; prišla je gospodinja po stanarino in ni vedel, kako bi jo pomiril; prišli so računi, majhni računi so bili to, pa ni vedel kako bi jih poravnal.

Sedel je k platnu in delal za denar. In umetnost, tista čista brezmadežna, se je žalostno pomikala v daljo.

»In če bi ta borba trpela vse življenje?« se je vprašal v strahu. Tistikrat je prvič začutil nevoljo in srd do obeh, ki ga ovirata.

A je tudi to prešlo. Marija je zopet vstala in se s podvojenim pogumom lotila dela.

»Ti pa pojdi in delaj! To niso skrbi zate. Skrb za vsakdanji kruh je nekaj čisto samo zase, ki ne trpi drugega poleg sebe in zahteva moč in silo vsega človeka, kakor zahteva tudi tvoja umetnost vso energijo človeka. — Vsak pri svojem.«

In ostala sta vsak pri svojem. V času let trpljenja se je Marija tako privadila prisilnemu nasmehu, da je ostal na njenem obrazu tudi ko so prišle do nje take ure, da je obupavala nad svojo močjo.

Ko je porodila otroka, ga ni ljubila. Da ji je povzročil bolečine, mu je koj odpustila, a prišel je na svet v nepravem času, ko še ni bil cilj dosežen.

Ko je opazila, da so ob prihodu tega otroka izstopile skrbi še bolj grozeče, kot doslej ter, da ovira ta črv njega pri delu, njega, ki ga tako ljubi.

»Če spozna, da sva mu na poti, ga izgubim,« se je prestrašila in še noči porabljala za delo.

Matija se je bil tako zagledal v svoj lastni cilj, da vsega tega ni videl.

Ko je bil otrok štiri leta star, so prišli boljši časi. Matija, ki je dovršil akademijo, je dobil dela pri nekem tujem satiričnem listu. Kari-kature, pod katerimi je stalo njegovo ime, so sicer ugajale, a imena mu niso ustvarile, pač pa so ga rešile vsakdanjih skrbi.

Marija se je oddehnila. S skrbmi je izginil tudi njen prisiljen nasmeh z usten in naravna, čista veselost se je nastanila v njenih očeh. Vsaka njena kretnja je izdajala zadovoljstvo, ki je je bilo srce polno.

Šele sedaj, ko se je otresla vsakdanjosti in strahu, da ne izgubi njega, ki se je bila navezala nanj z vso dušo, šele sedaj je spoznala, kako se ji je bil otrok v tem času približal. Z grozo v srcu se je domislila, da bi ga bila kmalu zasovražila v dneh obupa. Prižela je otroka nase in s solznimi očmi ga je gledala, kakor bi ga prosila odpuščanja.

Pa ko je bila sreča najvišja, je otrok obolel.

V tisti deževni noči, ko je Mašica umirala, je spoznal tudi Matija, da mu je bil ta otrok prirastel k srcu.

Domislil se je, da se je bil v hudih dneh večkrat zasačil pri misli, da bi naredil črto čez vse, se otresel vsega, kar mu veže roke in zadržuje korak — pa da bi odšel daleč proč od vsega tega.

Matija se je zganil ob tem spominu in vstal. Tihih korakov se je splazil do postelje. Kakor velik krivičnik se je zdel sam sebi in zahotelo se mu je, da bi popravil krivico, storjeno tema dvema, ki sta živela le zanj in samo zaradi njega.

Sklonil se je k Mariji in jo pobožal po laseh.

»Velik grešnik sem, Marija,« je šepnil. »Videl sem le sebe in svojo umetnost in skoro bi bil pozabil, da živita še dva ob moji strani. Hotel sem, da se vse podvrže moji sebičnosti in začudil bi se, če bi kdo tirjal od mene svoje pravice. Bil sem despot v svojih zahtevah in šele danes sem spoznal, da niso bile pravične.«

Marijine ustne so se stresle, ko je plašno vprašala:

»Zakaj govoriš tako, Matija?«

Matija pa se je sklonil do nje in se hotel izpovedati, pa se je otrok zganil v polsnu in zastokal.

»Lezi, bom sam tu. Tri dni že nisi počivala. Še ti mi oboliš,« je šepnil Matija in se prestrašil bledote otrokovega obraza.

Marija je odkimala in zastokala, kakor bolan človek, ki ga vzbudiš in domišliš bolečin.

Matija si je privlekel stol do postelje in sedel.

Sključena, kakor dva starčka sta sedela ob umirajoči Mašici in ji stregla.

Na oknu je še vedno pršil dež in sence v sobi so vedno bolj oživljale. Ne on, ne ona si nista upala pogledati v kote. Zdelo se jima je, da čaka tam nekaj tujega, neizprosnega in mrzlega. Če bi pogledala, bi priklicala.

Matija se je domislil, da ga je bilo nekaj v postelji hudo strah. Odeja mu je bila zdrkana na tla, pa se ni sklonil, da bi jo pobral, kajti čutil je, da bi se ga nenadoma dotaknilo nekaj, česar so bili vsi koti polni, vse tisto mrzlo in ledeno, ki je prežalo nanj iz teme. Ni se ganil, da bi ne pospešil — —

Proti jutru je Mašica umrla.

(Konec prihodnjic.)

IGO GRUDEN:

V BREGU POD NABREŽINO

Od morja breg visoko gor do Krasa
v terasah vzpenja se, v strmine boči,
prepeva v jutro, sanja v tih noči,
v poldnevu tih, brez diha in brez glasa.

Vinogradi — terasa in terasa,
vsevprek razpalo jih zidovje loči;
na stezi ribič komaj se razloči,
ki stopa v breg upognjen k tlom do pasa.

Od težke bütare drvi in rožja
visoko v bregu ribič si oddahne:
zamisli se v skrivnostni sèn okrožja,
v skrivnost morjá, ki v večnem ritmu plahne,
vzravna visok se — in v svetovja božja
kot ptič se duh pod solncem mu razmahne.

PRI SVETEM KRIŽU

Poletni dan nad morjem v solncu sniva
kot da na zlatih bi visel perotih;
visoko v breg med oljkami ob potih
pri koči koča stiska se in skriva.

Na pragu sključen ribič mreže šiva,
razveša jih po drogih in po plotih;
otroci — kot piščanci — skriti v kotih,
po hiši curek solнца se preliva.

Odšla je žena v Trst... ž njo hčerka mlada
ponuja žajbelj, tublje po vsem mesti:
pri svetem Križu šest otrok ji strada,

ni ognja v hiši, nimajo kaj jesti;
še sebe, hčerko bi prodala rada,
da mogla bi vsaj kruha jim prinesti.

FERDO KLEINMAYR:

PROLETARIJAT IN ŠOLA

I.

PRVOTNI pomen besede proletarijat izhaja iz besede »prole« t. j. deca, zarod. Proletarijat bi bil potemtakem oni družabni razred, ki mora poleg dela svojih rek in svojih možgan dajati privilegiranim stanovom tudi živi material v nadaljno izkoriščanje, t. j. deco, prihodnje brezpravne sužnje kapitalizma. Proletarijat zalaga torej svet z naraščanjem prihodnjih delavcev, njemu je po ogromni večini naložila priroda skrb za neomejeno pomnožitev človeškega rodu. Sedanja človeška družba pa skuša ravno ta proletarski zarod z raznimi sredstvi prikrajšati pri vzgoji in ga ovirati v njegovem duševnem razvoju, kakor bomo še videli. Največji vpliv na vzgojo pa ima vsled zgodovinskega razvoja naših družinskih in družabnih razmer in silovite naglice duševnega in materialnega napredka ravno šola. Ni torej težavno umeti, zakaj se mora dandanes ravno proletarijat zanimati v prvi vrsti za šolo. Logična vez je dana, in zavedno ali nezavedno je proletarijat vseh časov videl v osvojitvi šole nekak ključ, nekako sredstvo, ki bi pripomagalo pri odstranitvi razrednih razlik. Boj, ki ga bije proletarijat je predvsem kulturni boj. Tak boj zahteva za podlago šolo. Šolsko vprašanje tvori danes velik del socialnega vprašanja. Na proletarijatu je tedaj, da se tega vprašanja z vso resnobo, z vso odločnostjo loti. M. Gorki pravi: »Kar nas je, vsi živimo radi boljšega človeka. Otroci, to so

ljudje prihodnosti.« Zavedni proletarijat si je postavil svoj cilj v nadebudni prihodnosti, računati mora tedaj na svoj zarod, na svojo deco, z današnjo šolo in s šolo prihodnosti. Šolsko vprašanje je aktualno osobito za proletarijat. Proletarijat mora poseči vanj s svojo roko, ako ljubi svojo deco, ako ljubi svoje vzore, na katerih naj se zgradi boljša človeška družba v boljši bodočnosti.

Kako kujejo tamkaj v šoli človeka prihodnosti, kako so nas kovali, kako naše prednike, in kakšen je oni kovač? Evo važna vprašanja, na katera bodi tu kratek odgovor.

II.

V starem veku vidimo takoj pri šolstvu Špartancev, Atencev in Rimljanov, da je bila javna vzgoja v takozvanih »gimnazijah« privilegij (predprava) zmagovalnih narodov. Po aristokratskih Špartancih in »demokratskih« Atencih podjarmljeni narodi, ki so kakor sužnji obdelovali zemljo svojih gospodarjev, so bili od šole naravnost izključeni. Vsa šolska vzgoja Grkov, za ono dobo visoko razvita, je stremela le za tem, da bi sinove privilegirane naroda telesno in duševno boljše usposobila za nadvlado nad robotajočo množico brezpravnih delavcev. Pač nič drugačno ni bilo rimsko šolstvo, ki si je stavilo za nalogo praktično vzgojo polnoveljavnih rimskih meščanov. Vse rimske šole, začetne, srednje in visoke šole so bile namenjene le rimskemu meščanu, razume se da v prvi vrsti premožnemu, ki je poleg tega na

*) Pod tem naslovom sem predaval 23. maja 1914 v »Kovinarski organizaciji« v Šklednju. Priobčujem izvleček svojih tedanjih izvajanj malodane neizpremenjen, saj je vprašanje danes bolj aktualno nego-li kdaj prej.

ročal še svoji deci vzgojitelje iz Grčije. Na ta način je hotel Rimljan oborožiti svoj zarod z duševnimi in telesnimi vrtilinami, ter mu s tem zavarovati tudi za bodoče čase nadvlado nad zaslužnjenimi plemeni. A tudi med samimi Rimljani je nastal sčasom prepad med bogatimi sloji, kapitalisti, in proletarci. Otroci ubogega, če tudi polnovrednega rimskega meščana so bili iz rimskih šol, osobito višjih, če ne po zakonu, pa vsaj »de facto« (v resnici) izključeni, ker je proletarskim starišem pač primanjkoval »nervus rerum« (denar). Jedva za časa rimskih cesarjev je jela država skrbeti tudi za šolsko vzgojo otrok rimskih proletarcev ter jela podpirati nadarjene otroke revnih slojev. Vidimo že iz teh izgledov pomen šole v socialnem boju. Vidimo, da so maloštevilni gospodovalni narodi ali sloji zgodaj spoznali, kolike važnosti je šola za njihov obstanek, za dobrobit njihovega zaroda, za konsolidiranje po njih ali njihovih dedih ustanovljenih družabnih razmer. In ker je imela šola tak namen, ni čuda da jo je obsovala brezpravna ljudska množica, ter ji skozi stoletja stala sovražno nasproti. Vidimo, da je že tedaj bila šola to, kar bi pravzaprav ne smela biti, kar pa je v pretežni meri še danes, namreč »politicum«.

III.

V srednjem veku, t. j. v oni dobi, ki sta ji fevdalizem in klerikalizem vtisnila svoj pečat, srečamo ravno iste pojave, samo pod drugačno vnanjo obliko, v bistvu pa neizpremenjene. V tej dobi se vprvo polasti cerkev potom samostanskih, kapitularnih in župnijskih šol skoro vsega šolstva. V prvi vrsti je bil namen teh šol pouk v krščanskem nauku, potem pa tudi vzgoja prihodnjih duhovnikov. Nižji sloji od teh šol niso imeli mnogo. Redka prikazen je bil nesvoboden človek, ki bi znal brati in pisati. Sicer je marsikateri sin robotajočega kmečkega proletarijata potom teh šol vstopil v »gospodski« stan, ali bela vrana je bil, če se je preril do višjih duhovniških časti. Te časti so bile prihranjene otrokom fevdalcev, ki so svoj prebitek na zarodu odlagali na razne opatske in škofovske stolice. Splošno vzgojevalno so na šolskem polju med priprostim ljudstvom delovali le nekateri meniški redovi.

Tudi univerze so ustanove cerkvenega šolstva. Nastale so v prvi polovici srednjega

veka, in otvarjali so jih le po papeškem potrjenju. Prva brez tega potrjenja ustanovljena univerza je bila ona v Wittenbergu, ki jo je potrdil l. 1508. cesar Maks I. Znanost je bila v srednjem veku skoro izključna posest duhovniškega stanu; kdor se ji je hotel posvetiti, ta je moral skoro brezizjemno vstopiti v ta stan. Odtod velikanski vpliv cerkve in duhovništva v srednjem veku.

V tej dobi srečamo še posebno vzgojo naščaja vitežkega stanu, ki pa se je v prvi vrsti pečala s telesnim razvojem mladine. Šibki, pohabljeni otroci fevdalcev so imeli itak zavarovane svoje tople sedeže v samostanih, ali kakor posvetni cerkveni dostojanstveniki. Poleg teh, dvojni stanovski vzgoji ustrezajočih šol, se pojavljajo v srednjem veku že lajične mestne šole, ki so jih bogateča trgovska mesta ustanovljala za deco bogatih slojev. Novo se porajajoči razred (buržuazijski) je takoj občutil pomen in potrebo šole.

Kratko rečeno — tudi srednji vek nam podaja tipični izgled stanovskih šol, t. j. šol, ki so si jih vladujoči, premožni stanovi v svrhu samoohranitve ustanovili. Kar je od bogato obložene mize slučajno odpadlo zaslužnjenim slojem, to ni imenovanja vredno, in je služilo vedno le namenom vladujočih razredov, a ne ljudstvu.

IV.

Novi vek kljubu protestantizmu in nastopu inteligentnih šolskih reformatorjev, pedagogov in metodikov dolgo ne kaže onega preobrata v šolstvu, kakor bi si človek mislil. S tem vidimo potrjeno našo trditev, da koronita preobrazba šolstva ni odvisna toli od šolnikov in znanstvenikov, temveč da je šolsko vprašanje del socialnega vprašanja ter se roka v roki s tem rešuje.

Novi vek začenjamo v zgodovini šteti z odkritjem Amerike (1492). O pričetku novega veka za šolstvo moremo pa govoriti menda jedva od velike francoske revolucije (1789) sem. Protestantska šola je bila pač ravno tako cerkvena ustanova in je služila prilično istim namenom cerkvene nadvlade kakor šole, pozneje nastalega jezuitskega reda. Šolstvo v naših pokrajinah, ki bi imelo kaj koristiti nižjim slojem, je bilo do Marije Terezije enako slabo. Jedva tu mal izboljšek.

Ko pa je francoska buržuazija z nezavedno pomočjo proletarijata v francoski revoluciji obračunala z absolutizmom, fevdalizmom in fiskalizmom ter med drugim proglasila svobodo šole, zapazimo živahnejši, veselejši razvoj šolstva. Seveda se ta »svoboda« šole ni povsod enako umela. Ljudstvo je v dotedanji šoli videlo le breme, ter si je »svobodo pouka« ponekod (tudi med Slovenci) razlagalo tako, da sedaj ni treba pošiljati otrok niti v one revne farne šole, ki so bile ljudstvu na razpolago.

L. 1869. je bil v bivši Avstriji sprejet državni šolski zakon, ki so nam ga poklonile liberalne stranke naslanjaje se na proglašeno načelo francoske revolucije. In tako sino tudi, kakor v Evropi vobče, vdobili »moderno« šolo, ki baje odpira svoja vrata deci vseh stanov v enaki meri. Proglašeno je bilo načelo o svobodi šole, šola je postala vsakemu pristopna, občna, ljudska ustanova. Izobrazba, znanost, umetnost so postale — rešene iz okov stroge stanovske vzgoje — splošna kulturna lastnina. Tako beremo, tako čujemo včasih navdušeno govoriti, a — proletarijat godrnja. In čim višje se dviga slavospev »moderni« šoli, tembolj se izraža nezadovoljnost proletarijata velikih narodov, kateri se pridružuje dvakrat stopnjevana nezadovoljnost malih proletarskih narodov kakor je slovenski. Točno preiščimo, čemu proletarijat sedanji šoli ne zaupa. Videli bomo kmalu, da buržuazijska ustanova, kakor je »moderna« šola, ne more odgovarjati proletarskim težnjam. Poglejmo naše šolstvo najprej od zunanje strani.

V.

Pri nas moremo govoriti res o splošni ljudski šoli, kakor je še bolj napredne države, n. pr. Nemčija nimajo. Ali to velja le za prvo, elementarno šolo, kamor proletarsko deco zakon celo sili. V tej ljudski šoli so proletarski otroci vobče resnično enakopravni državljani. Iz te šole pelje zanje, kakor tudi za otroke privilegiranih stanov ena in ista pot v strokovno, srednjo in visoko šolo, ki se je proletarski otrok brez drugega »lahko« poslužuje. Teoretično stoji to kakor skala in doni jako človekoljubno. Ali sodba se spremeni na mah, če obrnemo pogled v resnično življenje, v sedanje razmere človeške družbe. Potem vidimo tudi ob tej primeri, da je v francoski revoluciji proletarijat res bil bitke za svobodo,

ali za svobodo, kakor si jo je mislila velika buržuazija. Zapazimo namreč takoj, da se ne more proletarski otrok posluževati niti osnovne ljudske šole v oni meri, kakor otrok buržuazijca. Vidimo, da povsod tam, kjer se razvija in dviga industrija, propada dom otroka. Proletarska mati mora za delom, proletarski otrok, ki bi moral obiskovati šolo, mora mlajšim bratom nadomeščati mater, ali pa se zgodaj vdinja kapitalizmu, ki vsled izboljšanja strojev bolj in bolj izrablja ceno otroško delovno moč. Res je, da skušajo večja industrijalna središča dvigniti obisk ljudskih šol in ga olajšati proletarskim otrokom z raznimi sredstvi kakor so higijenično zgrajena šolska poslopja, brezplačna razdelitev obučevala in obleke, šolska refekcija, ustanova šol. zdravnikov, brezplačna razdelitev šolskih potrebščin itd. Ali vse to je le kaplja na razbeljeno železo ter se vrši navadno v omejenem številu. Poravnati pa taki nadomestki ne morejo tega, kar je otrok izgubil, ko je izgubil svoj dom. To more z enim udarcem storiti le sprememba sedanje družabne oblike. In če že tu vidimo pomanjkljivosti, opazimo pa, da se prepad med proletarskimi in buržuazijskimi otroci stopnjuje bolj in bolj, ako pogledamo v srednje ali celo visoke šole. In to se sklada z buržuazijskimi načeli povsem logično. Napredek v proizvajajočih sredstvih (strojih) dandanes ne more več izhajati s povsem neukim proletarijatom. Zato je proletarcu načeloma uglajena pot do ljudske in deloma do strokovne šole, med tem ko so mu pri vstopu v druge šole postavljene skoro nepremagljive ovire. In kako!

Dolga študijska doba, drage, in leto za letom se menjajoče učne knjige, vpisnina, prispevki za šolske knjižnice, šolnina, to so skale ob katerih se razbije najboljša volja proletarskega očeta in otroka. Študij je svoboden, ali za študiranje treba denarja. Tega pa proletarec v zahtevani meri navadno nima. Če so v prejšnjih časih bile za višje študije ovire v razliki rodu, je danes kapitalistični sistem postavil drugega angelja varuha pred vrata srednjih in visokih šol, in — kdor ne plača, ne vstopi. Kaj pomaže še tako visok nadarjenemu proletarskemu mladeniču pravica do višje šolske obrazbe, ako pa se te pravice vsled pomanjkanja sredstev ne more poslužiti. Duh ga

vleče navzgor, teža njegovega proletarskega rodu ga vrže zopet nazaj. Res, do so ustanove ali štipendije za uboge srednje in visokošolce na razpolago. Ali malo jih je, in še te so navadno redkokomu dosegljive. Dokazati je včasih sorodstvo z ustanovnikom štipendije, izbrati je čisto določen stan (duhovniški) itd. Gotove štipendije je treba po končanih študijah vrniti. Štipendije so tedaj nedostaten, zasilen odpomoček, a nobena odpomoč. Imamo tudi dijaška podporna društva, res je. Navadno pa ne razpolagajo z obilnimi sredstvi in kažejo prilično isto ozkosrčnost kakor ustanovniki štipendij. Tudi izredne podpore se dele med učečo se mladino, ali često se mora mladenič za tako dobroto že v svojih zelenih letih zapisati z dušo in telesom gotovi politični stranki. Vse to smo doživeli; tajiti se ne da.

Res je, da oproščajo na srednjih šolah marljive uboge dijake šolnine. Ali šolnina bi še ne bila največje zlo. Poglejmo globlje! Kdo naj nadomesti opešanemu, nepreskrbljenemu očetu-proletarcu študirajočega 16, 17, 18 in večletnega sina, ki bi mu moral biti v tej starosti že v materialno podporo? V takih razmerah je moral že marsikateri proletarski mladenič nenadoma izpreči študije ter iskati kruha zase in za očeta ali mater vdovo.

In tako vidimo n. pr. iz statistike občinskih italijanskih srednjih šol v Trstu za l. 1911/12., da so bili v te šole vpisani 1803 učenci, od teh pa le 333 otrok delavskega razreda, tedaj pri sicer precej ugodnih razmerah prilično samo ena šestina. 90 % slednjih je bilo šolnine popolnoma oproščenih, kar pač dokazuje, kako inteligentna in marljiva je proletarska mladina. Koliko % pa je moralo študije prekiniti pred časom vsled že omenjenih razmer?

Slovenski proletarski otrok pa uživa poleg že omenjenih težkoč še neko dobroto, namreč to, da iz slovenske ljudske šole ne more naravnost v srednjo šolo, ker je premalo slovenskih srednjih šol na razpolago. Moral je tedaj najprej v takozvane »nemške pripravnice« za eno ali dve leti, kar pomeni podaljšanje učne dobe, torej izgubo na času.

In medtem, ko sedanja človeška družba vsepovsod na fakte umetne načine zapira proletarijatu dostop do višje izobrazbe in ga odrija iz tempelja znanosti, sedijo mesto inteligentnega naraščaja v teh šolah sinovi pri-

viligranih stanov, »nadebudna« zlata mladina, s katero imajo često svoj križ profesorji in inštruktorji, ga ima šola in pozneje javnost. »Rije« se tak mladenič naprej, ker »mora« tako biti.

Vse delo kapitalistične družbe na polju šolstva se prikazuje že na vnanje sila reakcionarno kljub vsem lepim besedam. Skrbno čuva buržuazija nad šolo, ki naj v prvi vrsti vzgoji njen zarod za nadvlado, in preračunjeno postavlja skoro nepremostljive za preke, da izloči prehudo konkurenco sveže proletarske inteligence. Iz njenega zaroda se morajo roditi »voditelji« družbe in narodov — prvaki. Le pomislimo na one šole, ki nam vzgajajo »diplomate«. Do tega, od očeta do sina kratkomalo dednega stanu ne vodi nobena šolska pot iz proletarske kočice.

Dobro je le za človeški rod, da se vendarle tuintam prerije iz trpeče proletarske mase ta in ona osebnost, prerije skozi vse stopnje šol ob svojem lastnem gladovanju, prerije, za blesti — a često nagloma ugasne, žrtev jetike.

VI.

Tako se nam prikazuje »moderno« šolstvo vnanje, a notranje, osobito kar srednjih in višjih šol tiče, je verni odsev vnanjih razmer. Glavna naloga naših gimnazij je na primer še vedno ona mrtva učenost, ki smo jo prevzeli iz jezuitskih šol. V ospredju stoji slovniški »dril«. Osem lepih let zapravlja mladina, da se »temeljito« priučijo klasičnim jezikom ter vnanji (vojni) zgodovini narodov. Za praktičnost pouka ni kaj mnogo preskrbljeno. In tako pride, da često doslužen podčastnik, ki je potom samopouka skrbel za svojo splošno izobrazbo, kaj vspešno konkurira s kolegom maturantom iz gimnazije. Gimnazijska vzgoja polaga veliko važnost na besedo, misterij besede — to je vse. In to se stopnjuje potem do norosti pri jezikoslovnih in jurističnih študijah. In če dobro pogledamo krog sebe, vidimo zopet, da ravno juristi zasedajo najvplivnejše državne službe, in to celo tam, kjer bi človek pričakoval drugače (n. pr. pri železnici, pri šolstvu). Juristi so oni, ki večjidel vodijo usodo narodov in strank. In juristi so oni, ki imajo pri šolstvu odločilno besedo — ne šolniki tedaj, ne znanstveniki. In pogledjmo drugo stroko, jezikoslovno. Isti pojav! Beseda je vse; da še po-

drobneje, črka, glas, poluglasnik! Koliko dela so naši jezikoslovci že opravili, kateremu se moramo kar čuditi, za katero jih je pa malo kdo vprašal, in ki je često brez praktične vrednosti. »Pikolovstvo« cvete tudi v drugih strokah znanosti, kjer bi ne smelo biti, in vendar cvete, ker je vzgoja naših znanstvenikov bila taka.

Reakcionarnosti vnanjih odredb na naših srednjih šolah odgovarja reakcionarnost notranjih, in naj se pojavljajo zdaj te v predpisih šolske discipline, v učnih načrtih, v učnih predmetih, v metodah, v občevanju učiteljev z gojenci, v nalogah, v izpitih, v cenzurah in spričevalih.

Jasneje nam postane to, ako si kratko očrtamo šolo, kakor si jo mi mislimo, šolo bodočnosti.

VII.

Šolo bodočnosti ne bodo ustvarile razne, v prejšnjih letih tako pogosto se pojavljajoče ter često »od zgoraj« pozvane ankete nekoliko okostenelih »šolnikov« ter bolj samozavestnih juristov. Vse te ankete so skušale odpo- moči splošnemu zlu z raznimi »reformami«, ki se jim mora zdrav človek le smejati. Ne razne reforme, temveč ena sama reforma — socialna reforma bo izrevolucionirala vse šolstvo ter ga postavila na zdrava tla. Šolsko vprašanje je pač del socialnega vprašanja; z ugodno rešitvijo slednjega, je rešeno tudi prvo. To nam je menda iz vsega dosedaj povedanega precej jasno.

»Sprememba človeške družbe prične s še nerojenim otrokom« — pravi E. Key. Kakoršno potomstvo si bomo tedaj vzgojili, takšna bo prihodnja usoda človeštva. Potom vzgoje, domače in šolske, delujemo v gotovi meri že na preustroju socialnih razmer. Dokler ostane tedaj šola vobče privilegij posameznih pose- dujočih razredov, dokler bodo imeli ti razredi največji vpliv na smer šolstva, dokler šola ne postane v resnici občna, vsej mladini enako dostopna, do tedaj šola ne bo to, kar bi morala biti, namreč prava učiteljica za življenje. S tega vidika moramo trditi, da šolsko vprašanje ni le vzgojeslovno (pedagoško), temveč da je to res vprašanje o smeri nadaljnega razvoja človeške družbe. S tem je podana proletarijatu dolžnost, da s svojo roko aktivno

posega v vnanji in notranji ustroj šole. Proletarijat je prepričan o potrebi, da se sedanje socialne razmere spremene, prepričan je o pravičnosti zahteve, da morajo biti dani vsakomur pogoji, da živi človeškemu dostojanstvu primerno, in ravno radi tega mora dosledno zahtevati tudi za šolo vse one predpogoje, ki bodo to socialno napravo usposobili, da bo vzgajala deco, ki so ljudje prihodnosti, res v onem duhu, v onih znanostih in spretnostih, ki jih bodo usposobile za tako človeku dostojno življenje.

Tedaj bo morala šola, bodo morali na nji delujoči šolniki v prvi vrsti gledati na učnega se otroka kakor na človeka, polnovrednega človeka in ne kakor na neko manjvredno bitje. Ravnati bo morala šola z učenci kakor s socialnim bitjem, in ona borniranost, ki je do pred kratkim časom vladala posebno na srednjih šolah bo morala izginiti. Vzgojitelji, ki vidijo višek vse vzgojne modrosti v krustem zatiranju vsakega svobodnejšega razmaha šolske mladine, bodo morali postati jutri nemogoči.

Prirodoznanske vede morajo postati podlaga vzgojeslovnega dela. Predmeti, ki so dosedaj bili nekako merilo za sposobnost mladine, n. pr. grščina in latinščina, morajo odstopiti od svojega prvenstva. Veljava naj se jim da, ki jim gre; ne več, ne manj! Taki predmeti le napolnujejo in obremenjujejo spomin na škodo umstvene in srčne vzgoje. Ti predmeti le ubijajo svobodni polet mladeniškega duha. Pod starim tiranstvom so izborni služili s tem, da so mlade duhove že zgodaj disciplinirali, ali v novem življenju jim je vrednost padla, ker za novo življenje ne ponujajo mnogo. Tako vzgojeni ljudje so mrtvi grobovi, če jih o pravem času ne reši njihova boljša narava.

Šola prihodnosti se bo morala prilagoditi razmeram sodobnega življenja ter njegovim zahtevam. Naravno, duševno in telesno razpoloženje, nadarjenost posameznih učencev bodo šolo prihodnosti delile v različne skupine in ne kakor to dela dosedaj učni red raznih iz samostanskih šol prevzetih predmetov. Šola prihodnosti bo morala za vse učence enako pravočasno končati ter podati mladenci in mladenki priliko, da takoj vstopi v praktično življenje, kjer naj za nadaljno izobrazbo skrbe posebne strokovne šole. Šola

prihodnosti bo morala navajati mladino na samostojno mišljenje in delovanje, postati bo morala res delovna šola. V tej šoli bodi dana učencu popolna svoboda besede. Omike naroda ne merimo po številu šolskih stavb, po večji ali manjši udobnosti istih, temveč po tem, kaj se na teh šolah uči, kako se uči, kdo uči in kdo je deležen tega poduka.

Da, tudi kdo je deležen pouka! Šola prihodnosti bodi vsem enako pristopna. Brezplačna naj bo. Da še več! Človeška družba ali ožja skupina iste (država, dežela, občina) naj vzame učečo se mladino povsem v svojo oskrbo. Ta kapital bo najbolje naložen.

Današnja šola jedva sluti, kako je treba vzgojiti novega človeka. S klasifikacijo, prepacijjo, repeticijo itd. menī, da opravlja najidealnejše čine. S tem balastom srednjeveških šol bo morala šola prihodnosti obračunati.

Ali za ta naš šolski ideal bo treba boja. Boj za otroka se bo moral biti in izvojevati med reakcijo in med ljudmi, ki zro zaupno v bodočnost. Ta boj se bo dobojeval na šolskem polju. Mi nočemo vzgojiti duše, mi nočemo vzgojiti telesa, temveč mi hočemo vzgojiti človeka — socijalnega človeka. To je naloga šole prihodnosti.

Proletariat razume popolnoma to zahtevo časa, proletarska mladina*) čuti na lastni koži kako pereče je ravno šolsko vprašanje. V tem pogledu ni dvoumnosti: Odprite šolska vrata proletarski nadarjeni mladini! —

Ena beseda pa mi bodi še dovoljena na naslov poklicnih vzgojiteljev, na naslov učiteljstva, brez ozira jeli se trudi na nižjih ali višjih šolah. To učiteljstvo stoji po svojih gmotnih in socijalnih razmerah do vratu zakopano sredi proletarskega razreda. Vendar se v svoji čudni ideologiji večinoma še upira priznavanju, da pripada razredu nemaničev. Bodi! Ali od učiteljstva moramo zahtevati, da mora biti vse drugače prešinjeno o veljavi svojega poklica. V prvi vrsti se bo moralo iz njegovih vrst izkoreniniti ono klečeplaztvo, ki smo ga dosedaj često opažali. Šola prihodnosti zahteva možato učiteljstvo, ki bo spoznavalo svoje človeško dostojanstvo ter stremelo po vedno višji, res pravi omiki, ki izključuje vsakoršen šovinizem. In slednjič bo moralo učiteljstvo spoznati s polno zavestjo, kam spada, dati bo moralo slovo onemu negotovemu tavanju, stopiti bo moralo med ljudstvo, med delovno ljudstvo, da skupno z zavednim proletarijatom ustvari sebi poverjeni deci — dom.

*) Opozarjam na šolski program francoske socijalistične omladine. (Glej „Njivo“ št. 3. — „Pregled“.)

PASTUŠKIN:

MILI DOM

Dokler iz dalje misli k tebi spó
in hrepenenje v zarje te opleta,
si jasna, silna pesem, večno peta,
noseča večno srca pod nebo.

A kakor poglobi se vate kdo,
so krila mu tako tesnó zajeta,
da več ne sanja drznega poleta
in v tvojo skromnost potopi glavó.

Pa nič zato. Odločno, mirno-vdano
se v tvojo skromnost bomo ko doslej
potapljali, da nepričakovano,

kedar zasuta bo do zadnjih mej,
zanimci solncu zapojó hozano,
zastavijo korak navzgor, naprej.

J. PAHOR:

SOCIJALIZEM IN KNJIŽEVNOST

PREVEČ smo otroci onih tal, ki jih ni več. Nismo še ven iz dobe, ki je zgorela v ognju velikega požara, še vedno meče preko širokega pozorišča na nas sence preteklosti.

Izčiščenje? Pomlajenje? Morda. Toda komaj kali šele, pognojene s silo trpljenja in žrtev. Komaj preorana zemlja: kar je bohotilo v solncu in hiralo v sencah, vse križem je prišlo

pod lemež in v temo tal, da se vnovič bori navzgor.

A človeka še ni dovolj lemež razril. Še vedno se delimo, kakor pred velikim požarom, v skupine po srcu, po koristih, po moči in po želji do nje. Še vedno je več oblika in premalo bistvo. Ne samo to, tudi v zlo si šteujemo, če ni kdo natančno oddeljen, više ali niže, v to ali ono vrsto. Na to mesto moraš, vpije množica, sicer nimaš prepričanja, značaj nisi, glavo dvigaš nad nas!

In vendar je nekaterim silno težko, da ne mogoče včasih iti s komolci v sredo vrvenja in si kopati pot. Bodisi, da nimajo dovolj moči, bodisi da jim ta trda borba ne prija, da jih naravnost ubija. Rod, ki mu je menda usojeno, da ne more v sredo vrveče množice, to je rod književnikov. Zato pa toliko neumevanja, da celo nasprotstev med njim in možem dnevne borbe! Toda če odpremo oči, v resnici razdalja izgine.

Kaj je književnost? Izraz življenja, kakor pólje iz dneva v noč, iz dobe v dobo. Zrcalo misli, človeških src in dejanj, kipeča posoda čuvstev in strasti. Vse, kar čas izlušči kakor gotovost iz oblikovanja človekovega uma, kar iz tajnih globočin življenja dvigne očem, kar je velikega in lepega in kar je korak iz minolega v prihodnost, vse to odseva brušena ploskev tistega, ki stoji ob strani kakor plah pred neurjem.

Ali ni naravno, če gre ob strugi in se ne spusti v vodo? Ptici je podoben, ki leti nad vrhi gozda, ker bi ji v vejevju ustavljalo let in lomilo perot. Nespremenljivo je to kakor usoda in kdor bi hotel drugače, bi hotel nekaj nenaravnega. Trda je taka neumevana usoda: nikdar ni opaziti težkih sadov izmed vej. Toda tudi ta človek vrši svojo nalogo, tudi njegovo delo je, ki ima vrednost, ki gradi most dalje, iz močvirij in teme v novi breg, v svetlobo in v jutrišnji dan. — Njegovo delo je idejno delo in zato ravno neopazno. Ali ni Jurčičeva zasluga nekoliko večja, kot da je v zimskih večerih zabaval našo kmečko hišo? Ni li s svojim ustvarjanjem ustvarjal tudi samozavestnejšega slovenskega človeka, z zgodbami iz tlačanskih dob in iz časov nemške politične premoči? Nili prispeval Kersnik s svojimi »salonskimi« stvarmi, da se je tudi naš razumnik hitreje osamosvojil? Ali ni Turgenjev v svojem »Novem rodu«, pisanem

v času prvih poskusov delavskega organiziranja, že nekako slutil poti, ki jo je nastopilo rusko delavstvo šele včeraj? In Levin, fantast, ki je šel med mužike in kosil od prvega jutra do noči ž njimi in ž njimi jedel, dasi je bil njih gospodar, graščak? Ali ni že tu načeto v teoriji veliko vprašanje o lastninski pravici do zemlje, ali ni tu že rešitev problema dela, kakor ga skuša urediti danes življenje nove človeške družbe? In kdaj je pisal Tolstoj to knjigo? Pred pol stoletjem, ko je zmagovalno šel kapitalizem preko Evrope proti vzhodu. Toliko izgledov bi lahko navedli in morda iz slovstev vseh ljudstev!

Čeprav ni književnik sredi vrvenja, je vendar tudi on v veliki borbi, katere valovanje nas vseh nosi dalje. Nele potreba, pogoj je, da ima pri tem delu svobodo. Obzorje mora biti prosto pred njim, vedno tesnejše bi postalo, če bi ga tokovi potezali v se. Širokih črt rabijo njegove oči, sicer izgubi sam svojo moč. Z drugo besedo, ne sme toniti doli v malenkosti, v nebistvene pojave življenja, ustvarjati mora le z zavestjo velikih, večnih zakonov v duši. Vse, kar je pisano brez te zavesti, je pisano le iz dneva v dan, nima pravice do obstanka in tudi ne bo obstalo. A ker je resnica samo ena, je tudi pisateljeva pot le ena: nikdar ne more mimo večnih načel, nikdar popustiti v njih. V vsem svojem delu je njih neizprosni čuvar, pa naj izraža to v kakršnikoli obliki, tudi tedaj, če z valom senc išče luči.

Zato je v neizogibnem nasprotstvu z ostalim svetom, kdor hoče samo resnico. V načelih ni popuščanja, a dnevno politično delo sloni več ali manj na dogovoru, na pogodbi, kompromisu. Umevno je, da v ta svet človek načel ne more, ker bi moral v njem zatajiti sebe ali pa iti v njem sam, neumevan in kakor potnik v pustinji brez odjeka.

Ali radi tega še ni drevo, ki ne rodi. Misli, ki pridejo z golobjimi nogami, vodijo svet, je rekel Zarathustra. Tudi on, ki stoji ob veliki cesti življenja in ga skuša doumeti, tudi on je stavbenik. Tudi on pomaga graditi prihodnost, višjo, jasnejšo. Vidi in je glasnik. Ne glasnik moči in nasilja in krivice, glasnik onih na dnu, ki v globinah duš čutijo solnce in dvigajo roke. S tlačanimi in izkoriščanimi gre — resnico v očeh — ker mu je tako usojeno od početka.

MOŽU S PROGRAMOM

Zares, vabljivo lep je tvoj program,
še lepša tvoja vera, tvoje sanje,
da zvesto njemu tvoje bo snovanje
se tvojim izmotavalo rokam.

Čez leto boš smejal se morda sam,
ko skrita roka upe ti sedanje
nedozorele pred očmi požanje
in tebe tok zanese vse drugam.

Program pa je potreben, mora biti,
da se usoda lahko z njim igra
in kakor dekile trak cvetoči kiti

življenju našemu pripleta ga.
Zato veruj v program, zato ga hiti
izvajati — program je za moža!

DR. LAVO ČERMELJ:

O SOLNČNEM MRKU 29. MAJA t. l. *)

DNE 29. maja bo popoln solnčni mrk. Začetek mrka sploh ob 11. uri 34 min., začetek popolnega mrka ob 15. uri 49 min., konec mrka ob 16. uri 44 min. Mrk bo najprej viden v zapadnem delu južne Amerike, odkoder se bo premikal s hitrostjo 570 m na sekundo proti vzhodu čez Atlantski Ocean v Afriko, kjer bo viden na celem kontinentu, izvzemši severno obal, dokler ne izgine vzhodno otoka Madagaskar. Te podatke prinašajo skoro vsi koledarji, večji in manjši, da v skrčeni obliki celo Blasnikova »Pratika«, ki je letos vendarle enkrat vsaj tostran demarkacijske črte ne srečamo več v hišah našega kmeta in delavca. To pa ni morda znak, da se je naš človek v tem oziru poboljšal in da so mu nove razmere prinesle tudi novo kulturo, to je le nujna, sicer pa koristna posledica »višje sile«.

Morda se zdi marsikateremu čudno, da se more solnčni mrk tako natančno glede prostora in časa »prorokovati«, manj čudno se mu bo to zdelo, če izve, da se ponavljajo mrki vedno v enaki dobi. Ta doba (Saros imenovana) je bila znana Kaldejcem in Kitajcem že 2000 let pr. Kr., in o grškem filozofu Taletu poročajo, da je tudi napovedal solnčni mrk. Gotovo niso bili njegovi podatki tako natančni kakor v uvodu navedeni, toda tudi današnji računi ne odgovarjajo z vso natančnostjo narodnemu pojavu: kajti še lani je nastal solnčni mrk celih 20 sekund pred preračunjenim časom, gotovo ne velika razlika

za navadnega zemljana, velika pa za eksaktno vedo, kakršna je astronomija.

Mrki Solнца in Lune so le posledice posebne medsebojne lege Solнца in Lune napram Zemlji. Luna kroži, kakor znano, okoli Zemlje, Zemlja pa, z Luno vred, okoli Solнца. Vsled tega pride v dobi vsakega obhoda Lune okoli Zemlje Luna enkrat med Solnce in Zemljo, in sicer je Luna med Solncem in Zemljo ob času mlaja, Zemlja med Solncem in Luno pa ob času ščipa. Če bi se gibal Zemlja in Luna v isti ravnini bi bila ob času ščipa Luna v senci Zemlje, Luna bi se popolnoma potemnila, bi popolnoma mrknila (mrk Lune), ob času mlaja pa bi obsenčila Luna Zemljo, ali bolje del Zemlje; za prebivalce tega dela Zemlje bi bilo Solnce prikrito (mrk Solнца, pravzaprav mrk Zemlje!). Ker pa je ravnina Luninega tira naklonjena proti ravnini Zemljinega tira, more nastati mrk le tedaj ako ležijo istočasno Solnce, Zemlja in Luna v premi ali vsaj približno v premi črti. (Popolni in delni mrki). Ta tri nebesna telesa pa se povrnejo po preteku prej omenjene dobe zopet v isto medsebojno lego in sicer znaša ta doba 18 julijanskih let (po 365 dni) in 11 dni.

Da so že stari Kaldejeji poznali to dobo, je razumljivo, saj so oni že itak posvečali nebesnim pojavom veliko pozornosti in so pripisovali nebesnim telesom največji vpliv na človeško življenje. Temvečje je moralo biti

*) Članek je bil zamišljen pred 29. majem.

njih zanimanje za solnčne mrke, kadar izgine nenadoma na jasnem nebu Solnce, vir in vzrok vsega življenja na Zemlji.

Nočem razpravljati o utisih mrka na človeka in o mislih, ki se v njem pri tem porajajo,^{*)} očrtal bi le na kratko delo, ki čaka ob tej priliki fizikov in astronomov.

Gotovo bo tudi pri tem mrku, kakor pri prejšnjih, veliko število učenjakov obračalo svojo pozornost na one pojave na Solncu, ki nam drugače radi premočne svetlobe solnčne ploskve niso dostopni, opazovali bodo zlasti kromosfero in protuberance.

Kakor se da z veliko verjetnostjo sklepati iz raznih optičnih pojavov solnčnih žarkov, sestoji Solnce v glavnem iz dveh delov, iz trdne ali morda tekoče sredine, ki ima zelo visoko temperaturo (na površju Solнца nad 6000 Celzijevih stopinj) in ki izžarjuje solnčno svetlobo (odtod njeno ime »fotosfera« = svetlobna krogla), ter iz plinastožarčče plasti, (kromosfere = barvne krogle), ki obdaja od vseh strani fotosfero. V kromosferi se nahajajo vse prvine, ki jih poznamo na Zemlji, da eno prvino, helij, so celo prej odkrili v solnčni kromosferi nego na Zemlji. O kemični sestavi fotosfere pa se ne da ničesar pozitivnega sklepati.

Solnce bruha tudi ognjene snovi v ogromnih plamenih do dve tretjini svojega polmera, in ti plameni se imenujejo »protuberance«. Radi premočne solnčne svetlobe so kromosfere in protuberance dostopna opazovanju le ob času popolnih mrkov, ko je svetla solnčna ploskev popolnoma zakrita, in prilika za tako opazovanje bo letos 29. maja v navezenih deželah.

Letos pa bodo razun tega skušali ob tej priliki rešiti še dva ne toliko astronomska, kotlikor fizikalna problema, kakor sem to posnel po nekem članku Francoza Henryja de Vairigny.

Luna bo vrgla 29. t. m. senco na Zemljo v obliki kroga, čegar premer bo meril približno 234 km, in ki se bo premikal na Zemljinem površju z gori navedeno hitrostjo. Nastalo pa je vprašanje, ki je zanimivo za fizike in za inženjerje: Kaj bo z elektromagnetnimi valovi, kakor jih uporabljajo v brezžičnem brzojavu. Ako bodo šli skoz Lu-

nino senco? Fiziki pričakujejo ojačeno delovanje teh valov, sklepajoč iz dejstva, da izgubljajo valovi na jakosti ponoči manj, nego po dnevi, vsled česar se na velike razdalje tudi ne brzojavlja po dnevi, temveč skoro izključno ponoči. Angleški admiralijati je s pomočjo aliiranih držav ukrenil vse potrebno za sistematično proučevanje tega pojava. Iz raznih brezžičnih postaj to in onstran Lunine sence, severno in južno ravnika na kontinentih in na otokih (v prvi vrsti na Azorskih) bodo oddajali v enakih presledkih že prej natančno določene znake in druge postaje bodo sprejemale in zabeležile poročila, zlasti pa njih intenziteto in čas prejema.

Drugo vprašanje, ki naj se reši ob solnčnem mrku 29. maja, se tiče gravitacijske teorije nemškega fizika A. Einsteina, morda najsmelejše teorije, ki jo sedaj v znanosti poznamo.

Leta 1915. je zaključil Einstein teorijo o gravitaciji, t. j. o oni sili, ki je vzrok padanju teles na zemlji in ki drži Luno v njenem tiru okoli Zemlje, Zemljo pa v njenem tiru okoli Solнца. Gravitacija je bila edina sila, ki se ni dala vpredeliti v vrsto ostalih sil, ostala je sama zase, najbolj znana in najmanj poznana. Einsteinove teorije same ne morem in ne maram tukaj niti približno očrtati, omeniti hočem samo, da se naslanja na specijelni relativnostni teoriji, ki je vzbudila v zadnjih letih pred vojno s svojimi prečudnimi nazori o prostoru in času največje zanimanje pri fizikih in filozofih.

Po Einsteinovi teoriji bi se morali svetlobni žarki, ki se razširjajo, kakor uči fizika, premočrtno v prostoru, zakriviti, ako gredo v mali razdalji mimo ogromnih nebesnih teles, n. pr. mimo Solнца. Zvezda torej, ki bi bila za naše oko v bližini Solнца na nebu, ne bi videli na njenem pravem mestu, temveč nekoliko premaknjeno, morda tako kakor vidimo novc na dnu steklene posode z vodo nekoliko vzvišenega, ako gledamo nanj poševno skozi vodo. Seveda zatemnjuje ob drugih dnevih Solnce vsa ostala nebesna telesa s svojo svetlobo, ob času solnčnega mrka pa se zablestijo vse zvezde na nebu kakor po noči. Posebno ugodna pa bo lega Solнца 29. maja, ker bo ob času mrka 13 svetlejših zvezd navidezno v nepo-

^{*)} O tem bo razpravljal drug sovrudnik v eni prihodnjih številkih „Njive“.

sredni bližini Solnca, v resnici pa v neskončni razdalji od njega v vesoljstvu. Naloga fizikov in astronomov bo, fotografirati ta del neba in primerjati medsebojno lego zvezd na tej sliki z onimi istih ozvezdij brez solnca. Razlika, ki jo zahteva Einsteinova teorija, bi se še morala dati izmeriti z našimi sredstvi. Rezultat bo torej odločil ali za ali proti Einsteinovi teoriji.

Seveda ne bo glavna posledica ta, da vidimo nebesna telesa v drugačni medsebojni legi, kakor je resnična. Saj niso Zvezde tudi vse istočasno tam, kjer jih vidimo na nebu. Svetloba potrebuje kljub svoji ogromni hi-

trosti 300.000 kilometrov na sekundo od raznih zvezd do nas leta, desetletja, da tisoč in sto tisočletja... in morda je bila ena zvezda na onem mestu neba, kjer jo vidimo danes, resnično pred desetimi leti, druga, za naše oko njej sosedna zvezda, pa pred tisoč ali tudi več leti na onem mestu.

Glavni uspeh bi bila eksperimentalna podkrepitev Einsteinove teorije. Gravitacija bi izgubila precej onega misticizma, ki jo še obdaja in na mah bi bile rešene uganke, ki jih pušča nerešene že izza časa Neutona klasična mehanika s svojimi zastarelimi nazori o času in prostoru.

PREGLED

Književni.

Matica Hrvatska. Knjige Matice Hrvatske za leto 1918 so že izšle in stanejo 12 K.

F. S. Finžgarjeva ljudska igra »Veriga« izide v najkrajšem času kot knjiga.

Šolski.

Pri slavnostni otvoritvi tehniško-visokošolskega tečaja v Ljubljani je govoril dr. ing. Milan Vidmar v nastopnem predavanju o »Inženirju-filozofu in stroju-velikanu«, prof. dr. Rihard Zupančič pa o »matematični v okviru tehnike«. Obe predavanji prinesemo v prihodnji številki v daljšem izvlečku.

Vseučilišča. Na medicinski fakulteti zagrebskega vseučilišča sta bila imenovana dr. Karlo Radoničič za profesorja interne medicine in dr. Julij Budisavljevič za profesorja kirurgije. — Vlada v Belgradu je sklenila otvoriti dve novi medicinski fakulteti in sicer v Belgradu in v Ljubljani. Proučevanje tega vprašanja se bo poverilo posebni komisiji. Po predlogu ministra za prosveto je sklenila vlada, ustanoviti univerzo v Skoplju. Začasno se bosta otvorili samo pravna in modroslovna fakulteta.

Glediški.

Ivan Cankar: »Hlapci«. — Drama v petih dejanjih. — To je bilo v »onih« časih — hvala bogu! — namreč včeraj; pravzaprav če dobro premislimo, je danes v bistvu še tako in bo jutri menda prav malo drugače, namreč to, kar nam naš Cankar tako živo predočuje v svojih neminljivih »Hlapcih«. Kako v živo je Cankar zadel s to svojo dramo, vidimo že iz tega, da ni bil nihče z njeno tendenco zadovoljen, ne »liberalni« hlapci-učitelji, ne njihovi klerikalni gospodarji, in iz dejstva, da se igra kljub svojim literarnim in oderskim vrlinam od leta 1910., ko je izšla v Schwentnerjevi založbi, pa do točno danes 31. maja 1919 ni uprizorila na nobenem slovenskem odru in se izvzemši Trsta menda drugod še dolgo ne bo uprizorila. Seveda, »razmere«, »ozir«, pa tisto »pohujšanje«, ki ga taka igra lahko rodi, ne moralnega pohujšanja, temveč strankarsko-politično itd.

V Trstu smo srečnejši v tem pogledu; videli smo naše »Hlapce«, dasi še v diletantski, vendar v dobri diletantski uprizoritvi. Igra je pač pisana s tako vrlino, da slušalca in igralca — hočeš nočeš — potegne s seboj, saj je ta igra pravi biser naše dramske umetnosti, toliko kar tiče tehnične strukture, kolikor literarnih vrednot, ki jih je Cankar vložil vanjo. In tako se dogaja, da kljub prozorno jasni tendenci ta eminentno socialna drama prav nič ne utrpi na svoji umetniški lepoti. Človek jo uživa prekinjek, tudi če bi slučajno ne bil s Cankarjem enih misli.

Vsebina? — V družbo slovenske inteligence (osebito »naprednega« učiteljstva) trešči novica o klerikalni zmagi pri volitvah. In zdaj se razodene ono, o čemur je učiteljica Lojzka dejala, da bi bilo bolje, da bi se ne razodelo. **Najhujši kričoč v pogne prvi svoje hrbtišče.** Drugo dejanje nas postavi sredi med »očiščenje«. Vsi so se že potuhnil pred župnikom, le eden še ne, Jerman. S tem je napovedan boj med njim in predstaviteljem klerikalne stranke, boj, ki se ga Jerman loti očitno s prešibkimi močmi. V tretjem dejanju spoznamo učitelja Jermana bolje, vidimo da ni iz one snovi, iz katere se mesijo junaki ali mučeniki. Le — sanjač je, slabič. To je pač tragika njegovega značaja, ki jo sam spoznava, ali spoznanje prihaja prekasno. V četrtem dejanju si Jerman s svojim nastopom na zborovanju zapečati svojo usodo. Malodušnost se ga loteva še pred zborovanjem, s svojo nerodnostjo še bolj razjari nahujskano množico, tako da pride do poboja. In tako pride, da Jerman, osamljen, potrj radi neuspeha, nasičen gnusa od življenja slednjic klone ponosno glavo. Vendar ne povsem, tesno špranjo upanja glede nadaljne usode junaka nam pusti Cankar vendarle odprto. Kam je nameril potem Jerman roko v roki s tovarišico Lojzko svoje korake? —

Cankar nam v tej drami pokaže z istegnjenim prstom naravnost predse: Glejte socialne razmere; glejte ljudi, ki jih porajajo te razmere! In tako bo vedno, dokler bo na svetu vladala ona oblika človeške družbe, ki razpredeluje človeštvo v dva razreda: v gospodarje in v hlapec. Poedinca, ki bi se hotel upirati tem razmeram, zlomi go-

spodujoča klika brez usmiljenja. — Ali Cankar ne slika samo, Cankar tudi uči, ter nam pokaže pot iz te zagate. In ta pot je: »Narod si bo pisal sodbo sam; ne frak mu je ne bo in ne talar,« in tudi ne sanjač. »Vi, ki imate v srcu mladost in v pesti moč, vi glejte!« Metoda je čisto enostavna, kovač Kalandar nam jo pove: **Organizirajte se vi nemanici, vi hlapci**; danes boste trije, jutri vas bo sedem itd. in z rastočim številom bo rasel vaš ugled in vaš vpliv.

Cankar v tej drami ni nameraval prikazati omahljivosti kot posebno šibkost učiteljskega stanu, res je, in kdor bi ga hotel tako umeti, ga enostavno napak umeva. Pač pa je hotel Cankar s to igro, kakor že prej (l. 1906.) z »Martinom Kačurjem«, zaklicati ravno slovenskemu učitelstvu glasen: »Quo vadis?« Ali ga je učiteljstvo umelo? Le v malem, malem delu; vsaj dosedaj.

Taka je tedaj ta Cankarjeva igra. — Njena prva uprizoritev na domačem odru je izpadla, kakor že omenjeno, dobro. »Jermana« je igral g. Kralj mestoma prav izborno, le tuintam je popuščal. Ugajal je posebno njegov govor na zborovanju v 4. dejanju, ki je bil že po svoji nervozni intonaciji povsem verističen. Dozdeva se mi samo, da se g. Kralj še vedno bori z jezikom. Šimenčev »župnik« je bil tak, kakor bi si ga boljšega le težko mogli misliti. Tudi g. Terčič se je dobro uživel v ulogo »nadučitelja« ter nam ga podal brez večje hibe. Gabrščikov »Komar« je bil skoro do pičice zadet, ravno tako Martinčevičev »Hvastja«. Zejo hvaležno ulogo »Kalandra« je prevzel g. Sila, ter nam ga postavil v maski, kretnjah in govoru brezhibno na oder. Gdč. Kavčičeva nam je s temperamentno igro predočila velesimpatično »Lojzko«, kakor smo si jo zamislili. Ostale manjše uloge so bile izvedene deloma hvalevredno, deloma manj. Skupna igra je bila mestoma prav dobra, osobito je ugajal prizor v krčmi. Igralci, posebno glavnih ulog, so želi obilo pohvale. Vtis igre na občinstvo, ki je do zadnjega napolnilo gledališče, je bil čim možno najboljši. S »Hlapci« se je letošnja sezona zaključila.

—m—

K. Schönherr-jeva drama »Žena vrag« nam, po pravici rečeno, ne ugaja preveč. Značaj te »žene«, ki se začetkoma postopno in dosledno razvija, zapade slednjič v neverjetnosti, ki nam niso prav nič simpatične. Poleg tega mrgoli v igri vse polno onih »mastnih« dvoumnosti, ob katerih naslajati se prepuščamo prav radi nemškemu ukusu. Ima pa igra v istini nekaj prav umetniško pogojenih dramatskih prizorov, ki jo dvigajo. Posebnost igre je tudi, da v vseh petih dejanjih nastopajo le tri osebe in to na enem in istem pozorišču. Enotnost, ki ima svoje mikavnosti, slednjič pa moderne človeka vendarle dolgočasni.

Dne 27. maja jo je uprizorilo naše gledališče. — Glavno ulogo tihotapčeve žene je igrala ga. S. Paulinova. S to ulogo stoji in pade vsa drama. Bodi povedano po resnici — koncem prvega dejanja smo se bali, da igra pade. Drugo dejanje je prineslo občuten poboljšek. V tretjem dejanju je dospela Paulinova do viška, na katerem se je obdržala skozi vse četrto dejanje, oziroma ga mestoma še stopnjevala. V petem dejanju nam ni povsem ugajala. Ob mizi, s kozarcem v roki je spominjala preveč na »caffè chantant« in prav nič več na kmečko ženo. Res je, da pisatelj nekoliko preveč zahteva od igralki. Pomislimo le: iz zveste soproge se mora spreminjati postopoma v koketo, v zaljubljenko, v preračunajočo morilko,

v hinavko in vlačugo — malce preveč v tako kratkih dejanjih. Pisatelj ne pusti igralki do sape, in ta njegov greh prehaja na igralko. G. Paulinova je toraj rešila svojo ulogo proti pričakovanju dobro, v podrobnosti se ne bomo spuščali. Občinstvu so ugajale njene kretnje, njena postava, njen glas.

Ulogo krojačka-tihotapca je prevzel M. Skrbinšek. Izvedel jo je mojstrsko. Opaziti je bilo takoj vestno pripravo, poseben študij, ki ga je posvetil svoji ulogi. Skrbinšek je pač umetnik po božji volji. On ne »obeta« prav ničesar, on že podaja, kar na mizo, tolar k tolarju, kakor je to storil v 4. dejanju, ko smo bčudovali njegove radosti se tresoče roke, ki so štele pritihotapljen denar, njegov poželjivo nežen izraz v obličju, s katerim je te kupičke denarja božal, njegov ganutja se tresoči glas, ki je že v svoji intonaciji dejal: »Evo, hiša je moja!« In tako vedno. Skrbinšek ilustrira vsak stavek z mimiko, z gesto, z zvokom svojega glasu, tako da nisi nikoli v dvomu o pravem pomenu izgovorjenih besed. Če toraj Skrbinška kritiziramo, ga kritiziramo kot pravega igralca umetnika. In s tega stališča je bil ta večer brezhiben.

»Lovca« je podal g. Martinčevič. Uloga ni težka in jo je v splošnem povoljno izvedel. Sploh bolj in bolj opažamo v Martinčeviču talent, ki stremi kvišku. Le v gestah je še preenostaven, z glasom pa takrat ni bil dovolj ekonomičen. Taká igra zahteva pač velik telesni napor od igralca, ki je skozi pet dejanj ves čas na odru. Saj v 1. in 2. dejanju ni bilo »lovca« treba tolikanj dvigniti glasu. Ko bi ga pozneje moral stopnjevati zaide potem v hri-pavost.

Ako sklenemo račune, moramo reči, da je bil prav priten večer. Ni sicer plaval duh čiste, velike, sami sebi zadoščujoče, nove smeri iščoče umetnosti nad njim; vendar smo zrlí košček realnega življenja in ta košček nam je bil dobro podan. Nu, in več ravno oni večer nismo zahtevali.

—m—

* * *

Danilova štiridesetletnica, 23. t. m. je praznovalo narodno gledališče v Ljubljani 40letnico delovanja Danilovega na ljubljanskem odru. Igrali so Schönherrjevo »Zemljo«. V imenu gledališkega konzorcija mu je govoril prof. Grafenauer, ki je omenjal težke dni in boje, ki jih je moralo prestati slovensko gledališče, in je voščil jubileju na mnoga leta. Krasen in pomemben govor je imel g. Hinko Nučič, ki je orisal vso dolgo težko pot Danila in slovenskega igralca sploh. Gospa Borštnikova se je v prisrčnem nagovoru spominjala vlog, ki jih je igrala ž njim na odru. — Danilo se je ginjen zahvaljeval in dejal, da ni zaslužil tega, in da mu je zadostno plačilo zavest, da je toliko občinstva, ki se zanima za slovensko dramo in ki jo ljubi, kot jo ljubi on.

Umetniški.

Jugoslovanska umetniška razstava v Parizu. Pariško mesto je izdalo posebno knjžico o jugoslovanski umetniški razstavi, ki je opremljena z dvajsetimi slikami najboljših del. Pred vsem predstavljajo slike dela znanega umetnika Ivana Meštrovića, nadalje Matej Sternenovo »Magdaleno«, — Tomo Rozandićevo »Mati otroku«, Branko Popovićevo »Slika gospe X . . .«, Miroslav Krajevićevo »Hčerka v naročju«, Vlaho Bukovačevo »Mladost kraljica življenja« in Emanuel Vidovićevo »Dalmatinska pokrajina«. Iz knjižice je razvidno, da je bilo raz-

stavljenih vseh slikarskih in kiparskih umetniških del 285. Po številu del je bil najbolje zastopan slavni kipar Ivan Meštrovič s 40 umotvori. Slovenski umetniki so po številu sicer dobro zastopani, vendar je mogel vsak posameznik razstaviti primeroma le malo svojih del, ker že ni bilo zadosti prostora. Nad vse laskav pa je uvod knjižice, ki ga je napisal André Michel, član Instituta. O jugoslovanskih umetnikih pravi, da niso prišli v Pariz, da pridobijo slave svoji osebi, ampak, da pokažejo s svojimi deli v popolni luči čustvovanje svoje domovine. Napisali da so na vhod Svetišča, katero grade svoji domovini: Non nobis, Domina, sed nomini tuo gloria.

Oddelek za umetnost v ministrstvu za prosveto. V ministrstvu za prosveto v Belgradu se bo osnoval poseben oddelek za umetnost. Kot najresnejšega kandidata za načelniško mesto imenujejo slavnoga kiparja Ivana Meštroviča, za referentski mesti pa Ivo Čipika in dr. Božo Nikolajevića.

Umetnostna razstava v Ljubljani. Umetnostna razstava v paviljonu R. Jakopiča se otvori koncem tega meseca. Razdeljena bo na dva dela. Moderni oddelek vsebuje po večini dela mlajših, slovenski javnosti še malo znanih jugoslovanskih umetnikov. Drugi oddelek pa je namenjen starejšim umetninam iz domačih zbirk.

Literarni.

»Tiskovna zadruga« v Ljubljani je izdala Dostojevskijev roman »Besi« v prevodu Vladimirja Levstika. V tem romanu opisuje Dostojevski življenje ruske družbe v sedemdesetih letih. Delo je izšlo v dveh zvezkih. Prvi zvezek velja 16 K, drugi 14 K.

Slovenski modni list. V Ljubljani se je osnoval konsorcij, ki misli izdajati prvi slovenski modni list. Imenoval se bo »Vesna«. List naj nadomesti tuje modne liste in razširi, kar je lepega in dobrega v domačih nošah, krojih in nakitju. Poleg bogatega ilustrovanega modnega materiala bo prinašal eseje in članke o socialnih vprašanjih, o vzgoji, higijeni, o obrti in industriji, o umetnosti in književnosti ter poseben kotichek za malčke. Vseboval bo tudi krajše povesti in novele. Prosvetno-literarno vodstvo je v rokah dr. Prijatelja, artistično in ilustrativno pa v rokah slikarja Vavpotiča.

Gospodarski.

Čenjeno uredništvo. Kot inicijator združništva v našem kraju sem spoznal, da je združništvo socialna naprava v splošno korist.

Največjo korist donaja delavcu in malemu kmetu kakor tudi uradniku, učitelju in drugim. Produktivne zadruge omogočajo članom primernejše dohodke. Na kmetih so jako potrebne gospodarske zadruge, mlekarne, sirarne in vinarske zadruge.

V vojnem času so pridobile take zadruge lepa imetja in so pomagale s svojim posredovanjem prodajati poljske pridelke po zmernih cenah.

Bolje bi bilo, da bi bile produktivne kmečke zadruge v direktni zvezi z delavskimi konsumnimi društvi, ter bi na ta način zmenjavale in prodajale svoje blago. Večkrat sem govoril z vodilnimi osebami zadrug, da bi se ta način uvedel.

Žal, da je v mirnem času neumna konkurenca vse preprečila. Sedaj pa bo treba zopet poskušati, da oživimo mlekarne zadruge ter stopimo v zvezo z delavskimi konsumi v mestu.

Naša »Njiva« je list v katerem naj bi se razpravljalo v tem smislu.

Rad bi slišal zadružne strokovnjake, oziroma njihovo mnenje o združnem gospodarstvu ene ali druge zadruge. Načelujem »Kmečko-delavski gospodarski zadrugi« v Dobravljah na Goriškem od njene ustanovitve l. 1908. Namen naše zadruge je, vse pridelke svojih članov skupno prodajati in potrebno nakupiti po primernih cenah, da odgovarja trudu, ki ga imajo s pridelovanjem.

V našem okolišu je edini pridelek, ki bi se izvažal, vino. Zato smo sezidali zadružno klet, kamor spravljajo člani svoje vino v času trgatve in tudi pozneje. Tako dobro ohranjena vina prodaja zadruga potem sama. Do sedaj, t. j. v teku 10 let je zadruga prodala okroglo nad 25.000 hl vina. Nabavila si je posode in razno kletarsko orodje, da neguje dobro vinsko kapljo.

Zadruga je štela ob ustanovitvi 100 članov, sedaj jih ima 150. Takrat je bilo združnih deležev okrog 2500 K. Sedaj pa je združne imovine nad 100.000 kron. Zadruga je dobila državne podpore 7000 K in deželne 2000 K, kar je sicer prava malenkost, ker so dobile enake zadruge v nemških Tirolah na milijone. No, Slovenci moramo menda biti z vsem zadovoljni.

To zopet kaže, da si moramo sami pomagati, saj je v samopomoči velika sila in tudi moralen dobiček. Lahko bi pa bilo pri nas najmanj 1000 članov, ako bi se ljudje nekoliko bolj zanimali za združništvo. Treba bo torej vse spopolniti, zato pa kmetje zavedajte se, zanimajte se, saj je le vam v korist.

Tudi o mlekarstvu bi se dalo govoriti, ker je ravno mlekarstvo pri nas sila zanemarjeno. O tem bi radi tudi kaj čuli v »Njivi«.

Zato pa vabim voditelje delavskih zadrug, naj bi se obrnili v naše kraje in z nami vred potom zadruge pre-
skrbeli za kritje potrebnega mleka.

Tako lahko začnemo obdelovati njivo vsak v svoji stroki. Razumniki, strokovnjaki in veščaki pa nam pripravljajte dobro seme, da bo vzkliko ter rodilo dober sad.

Pri tem pozdravljam snovanje kmetiške zadruge v tržaški okolici. Le na ta način se pripravlja ljudska dobrobit in samostojnost.

Anton Vrčon

Socijalni.

Česka publicistična javnost stoji sedaj v metežu in borbi za rešitev treh važnih in velikih kulturnih vprašanj. Čehi nameravajo radikalno izvesti: a) reformo zakonskega prava, b) ločitev cerkve od države in c) odstranitev cerkvenega prava. V Narodni skupščini so sedaj živahne debate predvsem o reformi zakonskega prava. K rešitvi tega vprašanja je pravosodni minister dr. Soukup omenjal, da reforma zakonskega prava zadeva 200.000 družin in da je državi na tem ležeče, da ne prekrši pri tej reformi te ali one dogme. Sedanji zasebno kapitalistični sistem se je oklenil tudi institucije zakona, ki je postala med vojno predmet špekulacije. Ločitev zakona ne bo samovoljna. Naloga sodišč bo, strogo paziti na to, da se zakon ne bo zlorabljal. Menimo, da je že prišel čas, da rešimo veliki problem ločitve cerkve od države. Novi zakon pomenja velikanski korak naprej in je kulturno delo v prospeh republike in bo služil morali. Z zakonsko reformo nameravajo predvsem zadati udarec vedno bolj se razširjujoči prostituciji. Poteku teh razprav Narodne skupščine sledi vsa javnost z zanimanjem.

NJIVA

KULTURNI VESTNIK

Dobi se v sledečih prostorih:

Knjigarna Štoka, via Milano. Kavarna Union, via XXX ottobre. Tobakarne: Železnik, via Giulia pri Boschettu. Prosen, Sv. Ivan pri Narodnem domu. Screnim, via Barriera vecchia 17. Napierschin, via Barriera vecchia 2. Razpečalnica listov Fano: via Nuova 39, via S. Sebastiano 8, via Farneto 6. Tobakarne: via Commerciale 6. Bevk, Piazza Goldoni 3. Flego, Ponte della Fabbra. Vidovič, via Farneto 15. Supanz, Bellini 13. Segulin, via dell'Industria, nasproti cerkve. Pertot, Barkovlje. Zei, Piazza Oberdan 1, Stanič, ul. Milano. Geržina, Rojan, pri cerkvi. Flego, Škedenj 416. Konsumne zadruge, Škedenj. Razprodajalnica listov v postajališču openskega tramvaja. — Gorica: Katoliška bukvarna. Knjigarna Wokulat. Tobakarne: Marc, Via Seminario. Afrič, Via Teatro. Belinger, Via Cipressi. — Dobravlje, Trgovina Anton Verčon itd. itd.

■ STANE 60 STOTINK ■

NJIVA je edini slovenski kulturni vestnik v teh pokrajinah

Prot. trg. tvrdka A. FERFOLJA

Veletrgovina z vinom
žganimi pijačami
in deželnimi pridelki

TRST - Ul. Torre bianca 22
TELEFONO št. 18-07

ČEVLJARNICA
JOSIP KOLENC
TRST
VIA COMMERCIALE 14, I.

Gostilna v Delavskem domu

ulica Madonnina 15

Izborna domača kuhinja. Izbrana domača in tuja vina. Cena brez konkurence. Točna postrežba.

Posebnost: česke močnate
jedi in slaščice.

Za obilen obisk se priporoča

Viktorija Ploder
gostilničarka

KAVARNA
UNIONE
TRST, ul. XXX ottobre št. 9

Shajališče slovenskih sodrugov

Preskrbljena je z mnogobrojnimi
časopisi in revijami

Ljubljanska kreditna banka

Podružnica v Trstu.
Centrala v Ljubljani.

Podružnice: Celje, Celovec, Gorica, Sarajevo, Split
Delniška glavnica: K 15,000.000
Rezervni zaklad: K 3,600.000

Obavlja vse v bančno stroko spadajoče posle. Sprejema vloge v lirah na hranilne knjižice proti 3¹/₂% obrestovanju, na žiro-račune proti 3% obrestovanju.

Za na odpoved vezane vloge plača obresti po dogovoru. Izvršuje borzne naloge in daje v najem varnostne celice.

Tel. št. 5-18.

Blagajna je odprta od 9-13.

Prihodnja številka „NJIVE“
izide v četrtek dne 12. junija

JADRANSKA BANKA

Delniška glavnica K 30,000.000. Reserve K 8,000.000

CENTRALA : TRST

Via Cassa di Risparmio 5. ☐ Via S. Nicolò 9

PODRUŽNICE:

Dubrovnik, Dunaj, Kotor, Ljubljana,
Metković, Opatija, Split, Šibenik,
Zadar. -- EKSPOSITURA: Kranj

Obavlja vse v bančno stroko spadajoče posle

Sprejema vloge v Lirah

na hranilne knjižice proti $3\frac{1}{2}\%$ letnim
obrestim v bancogiro-prometu proti
 3% letnim obrestim. Na odpoved na-
vezane zneske sprejema po najugod-
nejših pogojih, ki se imajo pogoditi
od slučaja do slučaja

Daje v najem varnostne predale (Safes deposits)

Blagajna posluje od 9 do 12